

Zbigniew Miler

Otto Kaplick (1891-1967) -nauczyciel, krajoznawca i popularyzator historii

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny 2/7, 137-142

2000

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew Miler
Gorzów Wlkp.

Otto Kaplick (1891-1967) – nauczyciel, krajoznawca i popularyzator historii

Przodkowie Ottona Kaplicka należeli do zasiedziałej rodziny chłopskiej gospodarującej od wieków w podberlińskim Teltow. Dopiero ojciec przyszłego historyka, August Kaplick, porzucił ziemię i przeniósł się do Berlina-Schönbergu, gdzie pracował jako mistrz w nastawni kolejowej.

Jego syn Otto przyszedł na świat 23 listopada 1891 roku w stolicy Cesarstwa Niemieckiego. Zdobywszy w Berlinie stosowne wykształcenie, młody Kaplick skierowany został do Santocka w powiecie gorzowskim, gdzie objął posadę nauczyciela miejscowej szkoły wiejskiej. Zgodnie z dawnym zwyczajem pełnił również obowiązki kantora w tamtejszym kościele. Niebawem musiał jednak zamienić pióro na karabin, bowiem po wybuchu I wojny światowej powołany został do wojska i kolejne cztery lata spędził w okopach. Po powrocie z frontu ożenił się z Hildegardą Schulz, córką nauczyciela z podgorzowskiego Raclawia,

która powiła mu dwóch synów: Dietera i Martina.

W 1921 roku Kaplick przeniesiony został służbowo do Gorzowa. Wraz z rodziną zamieszkał w budynku przy Ebertstrasse 8 (obecnie Sienkiewicza), co potwierdza jeszcze księga adresowa z 1925 roku – następnie przeprowadził się do kamienicy przy Heinersdorfer Strasse 77 (obecnie ul. Błotna), gdzie mieszkał aż do tragicznego stycznia

1945 roku. W mieście nad Wartą znalazł swoją małą ojczyznę, więc całą pracę i działalność naukową poświęcił odkrywaniu i propagowaniu tajemnic jej przeszłości.

W 1933 roku objął stanowisko rektora Żeńskiej Szkoły Powszechnej nr 1, która mieściła się przy Moltkestrasse 13 (obecnie ul. Dąbrowskiego). W gmachu tej szkoły znajdowało się również założone w 1883 roku muzeum miejskie, czynne w każdą pierwszą niedzielę miesiąca. Pełnił też Kaplick obowiązki zastępcy radcy szkolnego oraz zasiadał w licznych komisjach egzaminacyjnych, często jako ich przewodniczący.

Głównym wszelako polem jego działania stała się historia, etnografia oraz krajoznawstwo Nowej Marchii ze szczególnym uwzględnieniem powiatu gorzowskiego. Już w 1922 roku wstąpił do Towarzystwa Historii Nowej Marchii i kolejno pełnił w nim funkcje sekretarza, bibliotekarza, redaktora trzech wydawanych czasopism i w końcu przewodniczącego tej wielce zasłużonej organizacji. W latach 1924-1943 Towarzystwo wydawało dwa periodyki zatytułowane *Die Neumark*. Pierwszy z nich, noszący podtytuł *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Neumark*, był miesięcznikiem o charakterze popularnonaukowym. Na jego łamach Kaplick opublikował 86 recenzji oraz 37 sprawozdań, komunikatów, nekrologów i artykułów. Szczególnie interesował się domeną państwową w Mironicach, gorzowskim młynarstwem oraz przeszłością niektórych wiosek (Brzeźna, Ciecierzyc, Głożyny, Pniewa i Wologoszczy). W roczniku *Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Neumark*, który miał bardziej naukowe ambicje, ogłosił jedynie dwie prace (*Landsberger Hölmländer, zur Geschichte der ältesten Warthebruch-Kolonie* oraz *Der Kladow – oder Flösser-Kanal*). Trzecim czasopismem redagowanym przez Kaplicka był *Der Neumärker*, dodatek poświęcony nowomarchijskiej genealogii.

Trudno opracować pełny katalog prac Kaplicka, bowiem poza wydawnictwami Towarzystwa Historii Nowej Marchii chętnie drukowały je także gazety codzienne oraz czasopisma propagujące krajoznawstwo i turystykę. Można tutaj wymienić *Die Heimat* (dodatek do *Landsberger General-Anzeiger*), *Märkische Heimat Neumark*, *Märkische Blätter* (dodatek do *Oder Zeitung*) oraz *Brandenburg*.

W 1935 roku nakładem gorzowskiego wydawnictwa *Dermietzel i Schmidt* ukazała się jego najcenniejsza, licząca 228 stron, praca zatytułowana *Landsberger Heimatbuch. Heimatkunde des Stadt- und des Landkreises Landsberg (Warthe)*. We wstępie autor napisał, iż książka powstała na życzenie gorzowskich nauczycieli, dla których miała być pomocą dydaktyczną w pracy wychowawczej oraz zajęciach związanych z regionem. Adresowana była do *wszystkich serc bijących dla ojczyzny, szczególnie do*

chłopców i dziewcząt, którym miała ułatwić przygotowanie wycieczek, szkoleń i wieczornic. Oprócz barwnego obrazu przeszłości i współczesności miasta zamieścił w niej Kaplick również słownik obejmujący historię wszystkich wiosek ówczesnego powiatu gorzowskiego. Z dziejów tej ziemi wydobyl wiele elementów słowiańskich, co zostało bardzo źle przyjęte przez narodowych socjalistów. Na dodatek w roku wydania tzw. ustaw norymberskich, które niemieckich Żydów stawiały poza prawem, zamieścił Kaplick w tej pracy kilka biografii zasłużonych mieszkańców Gorzowa pochodzenia żydowskiego. Chodziło tutaj o filologa i historyka literatury Gottfrieda Bernhardy, bankiera Adolfa Boasa i jego żonę Eduarda Boasa, pisarza i poetę. Pomimo wielokrotnych kar dyscyplinarnych, nakładanych przez miejscową komórkę partii faszystowskiej, nie chciał autor pominąć milczeniem żydowskich współobywateli. W końcu, jak twierdzi profesor gimnazjalny Erich Hecht, przyjaciel i biograf Kaplicka, na polecenie władz rejencji we Frankfurcie n. O., książka została wycofana z handlu, a jej twórca nie otrzymał nawet uzgodnionego wcześniej honorarium. Dopiero po dokonaniu skreśleń przez cenzurę ukazało się szybko jej drugie wydanie.

Wydaje się jednak, iż opowieść Ericha Hechta o antyfaszystowskich przekonaniach Kaplicka odbiega nieco od prawdy. Gorzowskim Żydom poświęcił on jedynie po kilka wierszy, podczas gdy miejscowi „bohaterowie” ruchu faszystowskiego – porucznik Wilhelm Ehrlich z Gralewa i Gerhard Liebusch z Brzozowca – zajęli całą stronę. W 1939 roku jeden z artykułów Kaplicka (*Die Besiedlung des Kreisgebiets im 17. und zu Beginn des 18. Jahrhunderts*) ukazał się w kalendarzu wydanym przez komitet powiatowy NSDAP, co zdaje się dowodzić, iż w tym czasie nie miał już z partią żadnych zatargów. Przełom mógł nastąpić dopiero w 1944 roku, gdy ciężko ranny powrócił z frontu starszy syn Dieter. Rozpoczął on jeszcze studia medyczne w Kolonii, jednak niebawem zginął podczas alianckiego nalotu bombowego. Z wielkim trudem udało się Kaplickom sprowadzić jego zwłoki do Gorzowa i pochować na cmentarzu przy Wormsfelder Strasse (obecnie ul. Piłsudskiego).

W latach II wojny światowej badał Kaplick dokumenty zgromadzone w gorzowskim archiwum miejskim. Wypisy sporządzone podczas wielu nieprzespanych nocy stały się podstawą do napisania pracy *Das Warthebruch. Eine deutsche kulturlandschaft im Osten*, która ukazała się dopiero w 1956 roku w Würzburgu. Fryderycjańską kolonizację doliny Warty przedstawił na przykładzie historii 13 wybranych wiosek i przysiółków.

30 stycznia 1945 roku, uniknąwszy powołania do Volkssturmu, wyruszył pieszo w stronę Kostrzyna, dźwigając walizkę wypchaną mate-

riałami archiwalnymi. Szczęśliwym zbiegiem okoliczności między Wieprzycami a Łupowem udało mu się wsiąść do pociągu, którym dojechał do Berlina.

Wkrótce po zakończeniu wojny podjął pracę jako nauczyciel w Föhrste, w powiecie Alfeld (Dolna Saksonia), gdzie z niezłomną energią rozpoczął studia nad krajoznawstwem swej trzeciej małej ojczyzny. Szybko doceniono jego zasługi i w 1949 roku władze Alfeld wybrały go rektorem szkoły miejskiej, która niebawem podniesiona została do poziomu szkoły realnej. Wraz z żoną zajmował jeden pokój przy Kaiser Wilhelm Strasse 33. Na emeryturę przeszedł w 1957 roku z tytułem rektora szkoły realnej w stanie spoczynku. W 1963 roku przeprowadził się do Fürth w Bawarii, gdzie wraz z żoną i trojgiem dzieci mieszkał jego młodszy syn doktor medycyny Martin Kaplick.

W okresie powojennym był Kaplick jednym z głównych działaczy związku zrzeszającego dawnych mieszkańców Gorzowa – *Bundesarbeitsgemeinschaft Landsberg (Warthe) Stadt und Land*, który powstał w kwietniu 1956 roku w Hanowerze. Już na zjeździe założycielskim gorzowski nauczyciel wybrany został przewodniczącym tej organizacji. Pierwszym jego zadaniem, z którego wspaniale się wywiązał, było przygotowanie obchodów 700 rocznicy założenia Gorzowa. Główne uroczystości, z udziałem przeszło 1000 gości, odbyły się w sierpniu 1957 roku w Herfordzie, gdyż miasto to objęło patronat nad przesiedlonymi mieszkańcami Landsberga. Przemawiając do tak licznego audytorium, Kaplick poruszył wszystkich głęboką erudycją i żywością słowa. Na tle ogólnoniemieckich problemów omówił związki przyczynowo-skutkowe, które doprowadziły do utraty ziem położonych na wschód od Odry i Nysy Łużyckiej. Przedstawił również wniosek, aby stosunki polsko-niemieckie uzdrawiać poprzez krzewienie znajomości wspólnej historii. Staremu nauczycielowi, jak pisał później Hans Beske, ciągle jeszcze świeciła nadzieja, iż ludzie mogą się czegoś nauczyć z błędów historii.

W latach 1957-60 jako zbiorowa praca kilkunastu autorów przy finansowej pomocy władz Herfordu ukazała się trzypięciotomowa historia Gorzowa. Kaplick był redaktorem całej serii oraz autorem 8 obszernych rozdziałów. W drukarni A. Matza w Bielefeld wydał *Siebenhundert Jahre Landsberg (Warthe). Festschrift zur Jubiläumsfeier* oraz *Landsberger Heimat*. Trzeci tom – *Landsberger Heimat. Blätter für Geschichte und Landeskunde Neumark* – drukował w Herfordzie.

W początkach 1959 roku z powodów zdrowotnych Kaplick zrezygnował z funkcji przewodniczącego *Bundesarbeitsgemeinschaft* i zajął się pracą naukową. Jego artykuły zaczęły ukazywać się na łamach *Märki-*

schen Zeitung oraz *Landsberger Heimatblatt*. W opracowaniach o treści historycznej pojawiały się niekiedy również wątki autobiograficzne. Nigdy wszelako nie zagościła w nich nienawiść i żądza rewizjonizmu.

Wspólnie ze swym gorzowskim kolegą Erichem Hechtem zaczął zbierać książki, obrazy oraz wszelkie pamiątki związane z przeszłością utraconej ojczyzny. W tym celu utrzymywał stałe kontakty z wieloma antykwariuszami, muzeami i prywatnymi kolekcjonerami. Zdobyte z wielkim trudem eksponaty gromadzone były w Herfordzie w dwóch salach przy Elisabethstrasse 9. Ukoronowaniem tej pracy była uroczystość otwarcia Izby Regionalnej (*Landsberger Heimatstube*), która odbyła się 15 listopada 1959 roku. Niestety, Kaplick z przyczyn zdrowotnych nie mógł w niej uczestniczyć.

Już w 1957 roku *Landsmanschaft Berlin-Mark Brandenburg* w uznaniu zasług, przyznał mu Srebrną Szpilę Honorową. Rok później w sali ratusza w Alfeld z rąk wiceprezydenta okręgu Hildesheim, otrzymał Krzyż Zasługi na Wstędze (*Bundesverdienstkreuz*). Wśród wielu innych wyróżnień najbardziej cenił jednak tytuł Honorowego Przewodniczącego *Bundesarbeitsgemeinschaft*, który otrzymał 4 czerwca 1960 roku. Dyplom tej nominacji odebrał 6 maja 1961 roku w Izbie Regionalnej w Herfordzie.

Pomimo pogarszającego się stanu zdrowia pod troskliwą opieką żony kontynuował prace badawcze, prowadził rozległą korespondencję oraz śledził aktualne wydarzenia polityczne. We wrześniu 1967 roku opublikował artykuł *Heros von Borcke, ein neumärkische Edelmann aus der Zeit vor 100 Jahren*, który okazał się ostatnią pozycją w bibliografii jego prac. Jeszcze miesiąc później w hotelu *Marientorzwiner* w Norymberdze przemawiał do 80 ziomków, którzy przybyli na kolejny zlot *landsberczan*. Zmarł niespodziewanie 11 października 1967 roku w Fürth. Na jego nagrobku wyryto słowa:

*Pokój tej mogile!
Pokój jego duszy!
Pochowali tutaj dobrego człowieka,
Dla mnie był kimś więcej.*

BIBLIOGRAFIA: *Adreßbuch Landsberg (Warthe) und Bürgerwießen 1925*, s. 29, 211; B e s k e H., *Abschied von Otto Kaplick*, *Heimatblatt Landsberg*, Jg. 19: 1967 nr 11, s. 2-3; B e s k e H., *Bundesarbeitsgemeinschaft Landsberg (Warthe). Rektor Otto Kaplick zum 70. Geburtstag*, *Heimatblatt Landsberg*, Jg. 13: 1961 nr 11, s. 4; G i n d l e r P., *Mittelschulrektor i.R. Otto Kaplick*, *Heimatblatt Landsberg*, Jg. 13: 1961 nr 11, s. 5; H e c h t E., *Otto Kaplick – der Pädagoge*. Landsberg an der Warthe 1257-1945-1978. Aus Kultur und Gesellschaft im Spiegel der Jahrhunderte, Band II: Bielefeld 1978, s. 120-121; H e c h t E., *Otto Kaplick zum Gedäch-*

nis, Heimatblatt Landsberg, Jg. 19: 1967 nr 11, s. 3; H e c h t E., *Otto Kaplick zum letzten Mal unter seinen Landsbergern*, Heimatblatt Landsberg, Jg. 19: 1967 nr 11, s. 4; H o e v e : l R., *Otto Kaplick 70 Jahre*, Ostdeutsche Familienkunde, Jg. 10-12: 1962-1964, s. 599-60; M i l e r Z., *Historyk ziemi gorzowskiej*. Ziemia Gorzowska 1991 nr 43, s. 11.

